

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Bojan TROHA

**STANJE IN PERSPEKTIVE TRAVNIŠKIH
SADOVNJAKOV NA CERKLJANSKEM**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Bojan TROHA

**STANJE IN PERSPEKTIVE TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV NA
CERKLJANSKEM**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**PRESENT STATE AND PERSPECTIVES OF MEADOW ORCHARDS
IN CERKNO REGION**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2016

Diplomsko delo je zaključek Visokošolskega strokovnega študija Agronomije, smer Hortikultura. Opravljeno je bilo na Katedri za sadjarstvo, vinogradništvo in vrtnarstvo Oddelka za agronomijo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za agronomijo je za mentorico diplomskega dela imenovala prof. dr. Metko HUDINA.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednica: prof. dr. Zlata LUTHAR
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Članica: prof. dr. Metka HUDINA
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Član: prof. dr. Gregor OSTERC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Datum zagovora:

Podpisani izjavljam, da je delo rezultat lastnega raziskovalnega dela. Izjavljam, da je elektronski izvod identičen tiskanemu. Na univerzo neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravici shranitve avtorskega dela v elektronski obliki in reproduciranja ter pravico omogočanja javnega dostopa do avtorskega dela na svetovnem spletu preko Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete.

Bojan TROHA

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Vs
DK	UDK 634.055(497.4 Cerkno)(043.2)
KG	sadjarstvo/stanje/razvoj/travniški sadovnjak/Cerkno/Slovenija
AV	TROHA, Bojan
SA	HUDINA, Metka (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo
LI	2016
IN	STANJE IN PERSPEKTIVE TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV NA CERKLJANSKEM
TD	Diplomsko delo (visokošolski strokovni študij)
OP	VIII, 28, [4] str., 24 sl., 16 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Občina Cerkno leži v zahodnem delu Slovenije med alpskim in dinarskim svetom. Razteza se na 131,2 km ² in ima skupno 30 naselij. Število kmetij je po podatkih Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 709, velikost ekstenzivnih sadovnjakov je 64,68 ha, intenzivnih sadovnjakov pa le 1,15 ha. Na Cerkljanskem se zaradi razgibanega reliefa in neugodne pedološke sestave tal poljedelstvo ne more razvijati, zato je živinoreja glavna dejavnost na kmetijah, sadjarstvo pa predstavlja le dopolnilno dejavnost. Zaradi mediteranskega vpliva in dokaj ugodnih lastnosti tal ter ekonomskih pogojev, bi lahko sadjarstvo predstavljalo večji delež kmetijske pridelave. Včasih je bilo Cerkljansko znano po odličnih jabolkih. Rezultati ankete so pokazali, da so sadna drevesa stara med 40 in 60 let. V sadovnjakih prevladujejo jabolane, sledijo jim hruške, slive, orehi in češnje. Večino sadja se uporablja za svežo uporabo in predelavo v različne izdelke (kis, sok, žganje in kot sušeno sadje). Sadovnjaki se krčijo, ker sadnih dreves, ki propadejo, ne nadomeščajo v celoti z novimi. Na terenu je bila opažena slabša oskrba dreves.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Vs
DC UDC 634.055(497.4 Cerkno)(043.2)
CX fruit growing/state/development/meadow orchard/Cerkno/Slovenia
AU TROHA, Bojan
AA HUDINA, Metka (supervisor)
PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB University in Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Agronomy
PY 2016
TI PRESENT STATE AND PERSPECTIVES OF MEADOW ORCHARDS IN CERKNO REGION
DT Graduation Thesis (Higher professional studies)
NO VIII, 28, [4] p., 24 fig., 16 ref.
LA sl
AL sl/en
AB Municipality Cerkno is located in the western part of Slovenia, between the Alps and the Dinaric land. It covers an area of 131.2 km² and has a total of 30 settlements. The number of farms is 709 according to the Ministry of Agriculture, Forestry and Food. There are 64.68 ha of extensive orchards and only 1.15 ha of intensive orchards. In Cerkno region, because of rugged terrain and unfavourable soil composition, agriculture cannot develop, therefore the main activity on farms is livestock, and fruit growing represents only a supplementary activity. Due to the Mediterranean influence and quite favourable soil characteristics and economic conditions, fruit growing could represent a higher proportion of agricultural production. Sometimes Cerkljansko region was known for excellent apples. The results of survey showed that fruit trees are aged between 40 and 60 years. In orchards apple are predominate, followed by pears, plums, walnuts and cherries. Most of the fruit is used for fresh consumption and processing into a different products (vinegar, juice, brandy and as dried fruit). Orchards are shrinking due to the death of trees that are not replaced with new. On the field it was seen worse care of fruit trees.

KAZALO VSEBINE

	Str.
KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA (KDI)	III
KEY WORDS DOCUMENTATION (KWD)	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO SLIK	VII
KAZALO PRILOG	VIII
1 UVOD	1
1.1 VZROK ZA RAZISKAVO	1
1.2 NAMEN RAZISKAVE	1
2 PREGLED LITERATURE	2
2.1 ZGODOVINA SADJARSTVA NA CERKLJANSKEM	2
2.2 TRAVNIŠKI SADOVNJAK	5
2.3 POMEN TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV	5
2.4 NARAVOVARSTVENI POMEN TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV	7
2.5 MOŽNOST EKOLOŠKE PRIDELAVE SADJA V HRIBOVITEM OBMOČJU	7
2.6 PROJEKT »OŽIVITEV TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV IN SADNIH VRTOV NA SLOVENSKEM«	8
2.6.1 Promocija in trženje blagovne znamke »Naravno iz Slovenije«.	9
2.7 NEGA SADNEGA DREVJA V TRAVNIŠKEM SADOVNJAKU	10
3 MATERIALI IN METODE DELA	12
3.1 ANALIZA KLIMATSKIH IN TALNIH RAZMER	12
3.2 ANKETA	12
4 REZULTATI	13
4.1 ZNAČILNOSTI KMETIJSTVA NA OBMOČJU IDRIJE IN CERKNEGA	13
4.2 KLIMATSKE RAZMERE	13
4.2.1 Temperatura	14
4.2.2 Padavine	14
4.3 TLA	14
4.4 REZULTATI ANKETE	15
5 RAZPRAVA IN SKLEPI	23
5.1 RAZPRAVA	23
5.1.1 Možnosti razvoja sadjarstva	23
5.1.2 Talne in klimatske razmere	24
5.1.3 Razvoj sadjarstva ob upoštevanju človeškega potenciala	24
5.1.4 Stanje travniških sadovnjakov	24
5.2 SKLEPI	25

6 POVZETEK	26
7 VIRI	27
ZAHVALA	
PRILOGE	

KAZALO SLIK

	Str.
Slika 1: Slika 1: Sušilnica sadja – pajštva, 2016 (foto: B. Troha)	4
Slika 2: Travniški sadovnjak v Cerknem, 2016 (foto: B. Troha)	5
Slika 3: Visokodebelna drevesa nudijo senco domačim živalim, 2016 (foto: B. Troha)	6
Slika 4: Anketiranci po nadmorski višini kmetij, n = 33; Cerkno, 2016	15
Slika 5: Anketiranci po starosti njihovega sadovnjaka, n = 33; Cerkno, 2016	16
Slika 6: Anketiranci po velikosti travniških nasadov, n = 33; Cerkno, 2016	16
Slika 7: Anketiranci po zastopanosti sadnih vrst v njihovem sadovnjaku, n = 33; Cerkno, 2016	17
Slika 8: Anketiranci po sortah jablan, ki jih gojijo v travniškem nasadu, n = 33; Cerkno, 2016	17
Slika 9: Anketiranci po sortah hrušk, ki jih gojijo v travniškem nasadu, n = 33; Cerkno, 2016	18
Slika 10: Anketiranci po vključenosti travniških nasadov v ekološko pridelavo, n = 33; Cerkno, 2016	18
Slika 11: Anketiranci o obnovi oziroma nadomestitvi posušenih dreves v nasadu, n = 33; Cerkno, 2016	19
Slika 12: Anketiranci o načinu oskrbe travniškega sadovnjaka, n = 33; Cerkno, 2016	19
Slika 13: Anketiranci o želji po povečanju njihovega nasada, n = 33; Cerkno, 2016	20
Slika 14: Anketiranci po načinu uporabe oz. predelave sadja, n = 33; Cerkno, 2016	20
Slika 15: Anketiranci o udeležbi na delavnicah o gojitveni in oživitveni rezi sadnega drevja, n = 33; Cerkno, 2016	21
Slika 16: Anketiranci o želji po skupnem trženju, n = 33; Cerkno, 2016	22

KAZALO PRILOG

Priloga A: Anketa

1 UVOD

Območje Občine Cerklje obsega 131,2 km² površine in leži v zahodnem predalpskem hribovju. Celotno območje je grapasto in hribovito. Cerkljansko hribovje se razprostira med Baško dolino, Idrijskimi planotami in Škofjeloškim hribovjem. Občina Cerklje obsega 30 naselij. Zaradi klimatskih in pedoloških danosti so ugodne naravne razmere za rast sadnega drevja. Najugodnejše so razmere v okolici Cerknega, Raven, Zakriž, Orehka, Jesenic, Poč, Planine in Čeplesa, saj so vsi navedeni kraji razporejeni po prisojnih policah in grebenih.

1.1 VZROK ZA RAZISKAVO

Cerkljansko območje ima omejene možnosti za kmetovanje, zato se je tukaj razvijala predvsem živinoreja pred sadjarstvom in poljedelstvom. Večino sadnega drevja predstavljajo kmečki nasadi. Zaradi naravnih danosti, ki so na Cerkljanskem naklonjene sadjarstvu, je včasih Cerkljansko slovelo po odličnem sadju. Zavedanje o pomenu lokalno pridelane hrane vse bolj narašča in ker je Cerkljansko tudi turistično zanimiva izletniška točka, bi bila pridelava in predelava sadja velika tržna priložnost. Pomembno pri tem bi bilo povezovanje pridelovalcev sadja za skupen nastop na trgu. Ne gre pa zanemarjati pomena ohranjanja tradicije (sušenje sadja na naraven način v sušilnicah na drva - pajštvah).

1.2 NAMEN RAZISKAVE

Namen diplomskega dela je popisati stanje travniških sadovnjakov na območju Cerkljanskega ter na podlagi pridobljenih podatkov ugotoviti, kakšno je stanje le teh. Prav tako smo želeli ugotoviti, katere sorte sadnih vrst so na cerkljanskem območju najbolj zastopane in predvideti možnost trženja sadja in njihovih produktov pod skupnim imenom.

2 PREGLED LITERATURE

2.1 ZGODOVINA SADJARSTVA NA CERKLJANSKEM

Cesar Franc Jožef je bil nekoč na obisku v Gorici, kjer si je ogledal sadjarsko razstavo. Cerkljanska jabolka so mu bila tako všeč, da jih je naročil cel vagon. Vendar tako lepih jabolk na Cerkljanskem niso mogli zbrati, ker jih ni bilo in kupčija je padla v vodo. To je anekdota, ki se je ohranila (Štucin, 2011).

Ta zgodba, resnična ali ne, je zadela v jedro problema. Narava je na Cerkljanskem izredno naklonjena sadjarstvu, toda za kmete je sadjarstvo drugotnega pomena. Za sadna drevesa se slabo zanimajo in posledično je pridelka malo. Tako miselnost kmetov najdemo v mnogih prispevkih. Že od sedemdesetih let 19. stoletja naprej so slovenski kmetijski strokovnjaki o tej problematiki razpravljali v gospodarskih listih. Kmetijski pisatelj Franc Kuralt je leta 1875 zapisal koliko dobrega bi ljudje pridobili, če bi v krajih, ki so za sadjarstvo ugodni, gojili sorte, ki so najprimernejše za to območje. Predlagal je, da bi uredili drevesnice, ki bi bile pod nadzorom strokovnjakov. Za tako ureditev je posebej omenil Cerkljansko, Kanalsko in del Tolminske. Poleg tega, da je veliko pisal v kmetijska glasila, je Franc Kuralt v podeželskih središčih kmetom predaval o pomenu sadjarstva. Predaval je tudi v Cerknem. Vodil je tudi praktični pouk na goriški šoli, kjer je poučeval različne načine cepljenja ter presajanja dreves (Štucin, 2011).

V krajih, kjer ni bilo železniške poti ali so bili kraji slabše dostopni, se je sadje težko prodalo. Kljub temu so bili strokovnjaki mnenja, da naj kmetje vsak prazen prostor zasadijo s sadnim drevjem. Pri tem so vztrajali in vedno znova svetovali. Ob cestah bi posadili drevorede sadnega drevja. Cestarje bi poučili, kako z njimi ravnati. Tistim kmetom, ki predavanj o sadjarstvu niso obiskovali, bi posajena in negovana sadna drevesa služila kot učilo. Za drevorede uporabiti sadna drevesa je svetoval kmetijski učitelj Povše. Svetoval je naslednje sorte: 'Navadni matan', 'Zeleni kozji nos', 'Veliki renski bob' in 'Rdeči Štetinec'. Ta ideja se je na Cerkljanskem začela uveljavljati kasneje. Leta 1903 so cestarji posadili drevored z jablanami ob cesti med Gorencem in Laznicami, med Želinom in Reko in tudi ob cesti mimo Reke. Vaščani so bili mnenja, da so jabolka namenjena popotnikom in revežem in si jih niso lastili. V gospodarskem listu so leta 1882 objavili spisek najboljših jabolk, ki so jih na Dunaju priporočili avstrijski sadjarji. Predlagali so naslednje sorte: 'Zlata zimsko parmena', 'Pariški rambur', 'Kosmač', 'Beli zimski tafalček', 'Šampanjska reneta', 'Velika kaselska reneta', 'Siva jesenska reneta', 'Rdeči jesenski kalvil', 'Ananasova reneta', 'Beli kardinal'; kot nadomestne sorte pa: 'Car Aleksander', 'Orleanska reneta', 'Beli astrahan', 'Danzigsko jabolko', 'Beli kalvil' (Štucin, 2011).

Povše je bil mnenja in je kmetom svetoval, da naj gojijo nizka drevesa tisti, ki hočejo s sadjem zaslužiti. Visokodebelno sadno drevje z zimskimi sortami naj gojijo v goratih predelih, ker so za taka območja bolj primerna. Od visokodebelnih sort je predlagal

naslednje, ki se bolje prodajajo: 'Žlahtni tafel', 'Kalvil', 'Rožmarinček', 'Mošancelj, skupini parmen in renet (Štucin, 2011).

V sedemdesetih in osemdesetih letih še ni bilo vidnih rezultatov kljub temu, da so se kmetijske družbe, učitelji in tisk trudili. Tisti čas je avstrijsko pomološko društvo na Dunaju prirejalo razstave v Gorici. Hribovski kmetje na sadnih razstavah niso sodelovali, tudi Goriška je bila s svojimi sadeži skromno zastopana (Štucin, 2011).

Da bi sadjarstvo postala pomembna panoga, je bilo potrebno začeti pri temeljih. Ministrstvo za kmetijstvo je leta 1877 priporočilo, da bi se v ljudskih šolah uvedel pouk kmetijstva. Napisan je bil tudi učni načrt. Predmet ni bil obvezen in tudi v praksi se je zatikalo (Štucin, 2011).

Leta 1874 so bili po zaslugi kmetijske družbe na kmetijski šoli v Gorici v času počitnic uvedeni tečaji za učitelje. Tečaja se je udeležil tudi Anton Širca, ki je bil nadučitelj v Cerknem. Šole so dobile denar za ureditev šolskih vrtov. Vsaka šola je dobila brezplačne cepiče ter brezplačno glasilo kmetijske družbe - gospodarski list (Štucin, 2011).

Leta 1871 je Cerkno dobilo drevesnico oziroma gozdarski vrt. Cerkljani so v tisku izrazili tudi željo, da bi imeli šolske vrtove. Leta 1885 je bila želja izpolnjena in so v Cerknem ter Otaležu uredili šolski vrt. V razvoju sadjarstva so imeli šolski vrtovi pomembno vlogo. Šolarji so se v praksi učili presajanja, cepljenja in rezi drevja. Tistim, ki so končali šolanje, so podarili cepljeno drevo. Tudi šola v Cerknem je imela tako prakso, ki se je ohranila vse do prve svetovne vojne (Štucin, 2011).

V šolskih vrtovih so lahko vzgajali samo določeno število sadnih dreves. Mladi ljudje pa so v šoli pridobili toliko znanja, ki naj bi ga potrebovali, da sami na svojem posestvu začnejo s sajenjem in gojenjem sadnega drevja (Štucin, 2011).

Rezultat v sadjarstvu ni prišel takoj, viden je postal šele v začetku 20. stoletja.

Oktobra leta 1909 je sadjarski odsek goriškega kmetijskega društva priredil veliko sadjarsko razstavo pri Sveti Luciji. Šlo je za eno izmed prvih razstav, kjer niso razstavljali le veleposestniki ampak tudi kmetje. Prišlo je veliko kmetov s cerkljanskega sadnega okraja. Iz cerkljanske občine jih je prišlo 32, iz Šebrelj in Jagršč 30 (Štucin, 2011).

Iz poročil o razstavi je prebrati, da so tolminski kmetje sadili in cepili že veliko novih sort jablan in hrušk. Tudi imena jabolk in hrušk so že bila skrbno zabeležena. Imena so bila večinoma lokalna. Vsak zaselek ali celo vsak kmet je določeno sadno sorto imenoval po svoje. Največkrat je sorta dobila ime po kraju ali kmetiji od kjer je dobil cepiče. Tudi po letnem času, v katerem je vrsta dozorela so jo poimenovali. Za pomologe ta imena niso bila veljavna, saj so isti sadeži imeli po krajih različna imena (Štucin, 2011).

Iz Cerkljanske so navedene naslednje vrste jabolk: dolenjke, rožmarinke, zelene in rdeče samosevke, kanalke, habovke, mešilove lesnike, mehaletove lesnike, kosmačke, zelene moroge, sladke moroge, vrhovke, černevke, zelenke, kapucinarji in ozimke. Razstavljene hruške iz Tolminskega in Cerkljanskega okraja so bile naslednje: bobovke, molzenke, trnovke, podgornice, prodarice, liščerce, ozebkove dramice, oblazarice in pastorke (Štucin, 2011).

Medtem ko so bile kmetijske in mlekarske zadruga v tistem času že ustanovljene, do sadjarske ni prišlo. Ustanovitev sadjarske zadruga je upočasnila prva svetovna vojna. Šele pod Italijo so bili tudi uslišani nasveti strokovnjakov, da naj kmetje sadijo večje število jablan iste sorte. Gospod Verbič, ki je deloval s potujočo kmetijsko šolo v Tolminu, je zaslužen za razvoj plantažnega sadjarstva (Štucin, 2011).

V modo so prišle nove sorte, npr. 'Sevka'. Nastajati so začeli nasadi. Leta 1929 je nastal nasad na Jamšekovem vrtu v Breznici. Tudi na Želinu v Cerknem je imel gospod Jeram-Želinc svoj nasad. Zaradi gradnje kavern in gostih žičnih ovir, je bil nasad na pragu 2. svetovne vojne uničen. Te nasade niso rezali kmetje sami, ampak jih je pet do šest let rezala potujoča šola (Štucin, 2011).

Sadje je bilo pomembno tudi za domačo prehrano. Da bi se ohranilo skozi vse leto, so ga sušili v za to namenjenih sušilnicah - pajštvah. Večji kmetje so imeli svoje (Štucin, 2011).

Slika 1: Sušilnica sadja – pajštva, 2016 (foto: B. Troha)

2.2 TRAVNIŠKI SADOVNJAK

Za travniški sadovnjak je značilno, da na zemljišču, kjer pridelujejo sadje, pasejo tudi živino in kosijo travo za seno. Gre za skupino dreves ene ali več sadnih vrst. Glavna značilnost takih nasadov so velika visokodebelna drevesa, ki so cepljena na sejancu. Drevesa imajo velike medvrstne razdalje, gostota sajenja je med 50 in 200 dreves na hektar (Kmetič Škof, 2010). Travniški sadovnjaki imajo pomembno vlogo pri izgledu kulturne krajine, ohranjanju biološke pestrosti in starih sadnih sort (Travniški sadovnjaki, 2012).

Slika 2: Travniški sadovnjak v Cerknem, 2016 (foto: B. Troha)

2.3 POMEN TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV

Iz potrebe po zagotavljanju hrane za preživetje kmečke populacije so začeli nastajati travniški sadovnjaki. Kmetje so za travniške sadovnjake uporabljali manj uporabna zemljišča. Strme lege in pašnike v bližini domačij so posadili s sejanci, na katere so cepili različne sorte.

S tem, ko so imeli v bližini posajena visokodebelna sadna drevesa, so domačije naravno ščitili pred vetrovi in sončno pripeko. S tem so dobro izkoriščali zemljišča s težjimi razmerami kmetovanja. Globoke korenine dreves tudi varujejo strma zemljišča pred erozijo (Gačnik, 2009).

Travniški sadovnjaki so bili od nekdaj pomembni tudi za oskrbo domačih živali. Sožitje sadnih dreves in živali predstavlja povezavo obeh panog.

Slika 3: Visokodebelna drevesa nudijo senco domačim živalim, 2016 (foto: B. Troha)

V hribovitem svetu so travniški sadovnjaki še najbolj ohranjeni. Kmetje so bili na hribovskih kmetijah dalj časa povezani s tradicijo podeželja in tudi bolj odvisni od samooskrbe s hrano.

Travniški sadovnjaki dajejo slovenski kulturni krajini prepoznavnost in lepši videz. So del naše sadjarske kulture.

Z upoštevanjem naravnih danosti, dobrega gospodarjenja ter s spoštljivim odnosom do preteklosti ljudje oblikujemo svojo prihodnost. Od nas je odvisno, kako bomo s skupnimi močmi poskrbeli za oživitev travniških sadovnjakov (Gačnik, 2009).

Domače sadje in produkti, ki jih iz sadja pridelamo, so kakovostno tržno blago. Dodano vrednost dobi pridelek še, ker gre pri tem za stare sorte sadja in ekstenzivni način pridelave.

Poleg svežega sadja je na trgu moč ponuditi še številne različne produkte kot so kis, sadni sok, žganje, krhlji, marmelade in drugi sadni izdelki (Godec, 2006).

Da lahko vsako leto nudimo kakovostno sveže sadje in izdelke iz sadja, je potrebno še veliko postoriti s kakovostno oskrbo nasadov (Gačnik, 2009).

2.4 NARAVOVARSTVENI POMEN TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV

Ker kmetje travniške sadovnjake ne vzdržujejo, nekateri jih celo posekajo, so ti žal ogroženi. V kmetijski kulturni krajini so travniški sadovnjaki eden najbolj pestrih življenjskih prostorov.

Travniki s sadnimi drevesi, kjer se kmetje ukvarjajo z ekstenzivno obdelavo zemljišč, nudijo zavetje številnim živalim in rastlinam, med katerimi so tudi ogrožene vrste. V starejša drevesa s trhlimi debli se pogosto naselijo mravlje, hrošči in druge žuželke, privabljajo pa tudi številne ptice, ki v njih naredijo gnezdilna dupla. To so zelena žolna, pivka, vijeglavka ter veliki in mali detelj. Prehranjujejo se na ekstenzivnih travnikih, kjer najdejo svojo primarno hrano – travniške mravlje. Na mestu, kjer se odlomijo veje in nastanejo večja dupla gnezdiyo smrdokavra, čuk in veliki skovik. Vanje pa se naselijo tudi polhi, kune, netopirji, pa tudi sršeni, ose in čebele. V krošnjah sadnih dreves gnezdiyo pogorelček, rjavi srakoper, dlesk, zelenec, lišček in kos. Poleg rastlinskih in živalskih vrst najdemo tudi mnoge vrste gliv in lišajev.

Sadna drevesa je potrebno redno oskrbovati z rezjo in gnojenjem. Zimski in zgodnji spomladanski meseci so primerni za rez. Paziti moramo, da ohranimo delež odmrlih vej, še posebej tistih z dupli. V mesecu maju in juniju večjih del v krošnji dreves ne delamo, saj je to čas gnezdenja ptic (Travniški sadovnjaki, 2012).

2.5 MOŽNOST EKOLOŠKE PRIDELAVE SADJA V HRIBOVITEM OBMOČJU

Sadjarstvo je v Sloveniji že po tradiciji pomembna kmetijska panoga. Za ekološko sadjarstvo je pomembno gospodarjenje v sožitju z naravo. Je pa gospodarjenje v ekološkem sadjarstvu uspešno le, če je ekonomsko sprejemljivo. Vse tehnološke ukrepe je potrebno izvajati namensko usmerjeno. Vzpostaviti je potrebno pravo ravnovesje med rodnostjo in rastjo, kakor tudi med škodljivimi in koristnimi organizmi.

Večina fitofarmaceutskih sredstev v ekološki pridelavi ni dovoljena. Tudi gnojenje z mineralnimi gnojili ne. Kemična sredstva za redčenje plodičev niso dovoljena.

Ukvarjanje z ekološkim sadjarstvom je v hribovitih predelih prednost. Hribovit svet ima pa tudi slabosti kot so večja nadmorska višina, večji nagibi in krajša rastna doba. Zato je potrebno upoštevati in spoštovati pedološke in klimatske zahteve posameznih sadnih vrst in sort. Do nadmorske višine 600 m lahko uspešno gojimo večino sort jablan. Tam, kjer so lege toplejše, pa celo do nadmorske višine 700 m. Izkušnje so tiste, ki jih je potrebno upoštevati. Sadovnjaki, ki ležijo v višjih legah so bistveno manj podvrženi spomladanskim pozebam, kakor sadovnjaki na toplejših legah. Razlika v dozorevanju plodov med toplejšimi legami in sadovnjaki na višini okoli 500 m je znašala dva do tri tedne (Gačnik, 2003).

Ker se z večanjem nadmorske višine rastna doba krajša, je potrebno pri sajenju to upoštevati in omejiti sajenje sort, ki kasneje dozori. Dobra stran krajše rastne dobe je, da je potrebno izvesti manjše število varstvenih ukrepov. Plodovi jabolok, ki so zrastle v sadovnjakih na višjih legah so trši in bolj obarvani. To je za prodajo starih sort jablan velikega in dobrega pomena, saj so taka jabolka na trgu bolj iskana. Na hribovskih kmetijah nagnjeni tereni omogočajo dobro osvetlitev, višje lege so bolj prevetrene in nihanja v temperaturah so večja. V višjih legah je boleznin in škodljivcev manj, kar je pomemben podatek (Gačnik, 2003).

Ekološka pridelava sadja pa ima v hribovitih predvsem slabo stran, ki se nanaša na tehniko izvajanja potrebnih del. Obdelava tal na nagnjenih terenih je težka. Težavo predstavlja tudi mehansko redčenje ter postavljanje protitočnih mrež. Vendar pa ima ekološka pridelava sadja v hribovitih območjih Slovenije velike razvojne možnosti. Funkcija travniškega ekološkega nasada ni potrebno, da je samo pridelava sadja. Tu je še veliko neizkoriščenih možnosti, ki so predvsem povezane s turizmom in s predelavo sadja (Brence, 2009).

2.6 PROJEKT »OŽIVITEV TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV IN SADNIH VRTOV NA SLOVENSKEM«

Gre za skrbno organiziran projekt, katerega cilj je oživitev sadovnjakov in sadnih vrtov v Sloveniji. K sodelovanju v projektu je projektna skupina na čelu s Francijem Kotarjem in Janijem Gačnikom skušala pritegniti strokovnjake iz različnih področij ter se reševanja problema travniških sadovnjakov lotiti celovito. Takratna strokovna skupina je v okviru Uprave Republike Slovenije za pospeševanje kmetijstva (URSPK) leta 1998 izdelala strokovne smernice. Postavili so razvojne smernice za petletno obdobje 1999 – 2003 (Gačnik, 2003):

•Oživitev zapuščenih travniških sadovnjakov in sajenje novih.

Z enostavno oživitveno rezjo so v prvi fazi želeli čim hitreje ustaviti propadanje obstoječih travniških nasadov. Tako so porezana drevesa spodbudili k razvoju vitalnejših brstov in naredili korak k rednejši rodnosti. V drugi fazi so sadili nova drevesa in po potrebi dosajali drevesa, ki so propadla.

•Ohranjanje kulturne krajine in podeželja, večanje kakovosti življenja in turistične ponudbe Slovenije.

Slovinci se ne zavedamo dobro v kako lepi deželi živimo. Morali bi biti ponosni na našo zemljo, ki je lepa, neokrnjena. Del naše kulturne krajine in dediščine so tudi travniški nasadi, ki dajejo veliko našim območjem lep izgled in prepoznavnost. Domača slovenska kulinarika s sadnimi izdelki in urejena pokrajina so pomembni v razvoju turizma. Za Slovenijo so značilne majhne kmetije, ki propadajo tudi zaradi težkega terena, ki onemogoča mehansko obdelavo. Zemlja se zarašča namesto, da bi kmetje taka območja izkoristili in jih posadili s travniškimi sadovnjaki.

•Ohranjanje in odpiranje delovnih mest v pridelavi, predelavi ter prodaji na domu.

Cilj projekta je bil ljudi, ki imajo travniške sadovnjake, izobraziti in seznaniti o možnostih predelave in posledično priti do zaslužka. Kmete, ki imajo v lasti travniške nasade, so hoteli animirati, da se lahko sadje iz travniških sadovnjakov bolj gospodarno izkoristi ter začnejo z dopolnilno dejavnostjo v pridelavi, predelavi ali prodaji na domu. Projekt je bil zasnovan na ideji predelave sadja v 5 izdelkov: sadni sok, kis, suho sadje, jabolčnik in sadna žganja.

Organiziranih je bilo vrsto predavanj in tečajev, kjer so uporabnike učili predelave sadja, saj so ljudem želeli posredovati nova sodobna znanja.

2.6.1 Promocija in trženje blagovne znamke »Naravno iz Slovenije«.

Povpraševanje po domačih kmetijskih izdelkih je vedno pogostejše, saj se ljudje zavedajo, da so domači izdelki kakovostnejši kot tisti v supermarketih. Cilj projekta je bil, da bi se izdelki iz travniških sadovnjakov tržili pod skupno blagovno znamko. Blagovna znamka bi doprinesla k večji in boljši prepoznavnosti izdelkov in rodila zaupanje pri potrošnikih (Gačnik, 2003).

Za slovenski turizem je izrednega pomena, da turistom pokažemo tradicijo našega podeželja ter ponudbo predelanega sadja kot del avtohtone kulinarike in tradicije podeželja.

Že leta 2003 so začeli izvajati izobraževanja, kjer so si interesenti lahko pridobili poklicno kvalifikacijo iz predelave sadja.

Jabolčni sok je izdelek, ki je uporaben za široke množice uporabnikov in do sedaj je bilo največ narejeno na tem izdelku.

Projekt OTS se je izvajal v 35 občinah v Sloveniji. Strokovnjaki so izvedli veliko izobraževalnih ur, ki se jih je udeležilo preko 6000 udeležencev. V letih med 1999 in 2003 so opravili preko 30 tečajev žganjekuhe. Leta 2000 so izvajali tečaje o predelavi sadnih sokov in opreme, ki je potrebna za predelavo sadja v sok. Leta 2003 so pričeli z izobraževanjem tečajnikov o sušenju sadja. V sodelovanju z Zavodom RS za zaposlovanje so leta 2001 zaposlovali preko javnih del delavce, ki so opravljali rez visokodebelnih sadovnjakov. V občini Črnomelj, Kostel, Dolenjske Toplice, Novo mesto in Žužemberk so porezali preko 6000 visokodebelnih dreves. Pri ljudeh so s projektom OTS vzbudili dodatni interes za travniške sadovnjake. Tako se je nekaj kmetov tudi odločilo za večje obnove svojih sadovnjakov (Gačnik, 2003).

Preko projekta OTS v Sloveniji danes deluje 11 obratov predelave sadja v sokove ter ena mobilna potujoča predelava. V letu 2003 so začeli potekati prvi tečaji sušenja sadja. Istega leta so bili izdelani izobraževalni moduli za tečaj pridelave sadnih vin in sadnih kisov.

Prva leta se je projekt OTS financiral največ iz sredstev CRP-a kot pilotni projekt. Potem pa se je denar zagotavljal z izvedenimi izobraževalnimi tečaji. Tudi v prihodnosti nameravajo izvajati začetne in nadaljevalne izobraževalne tečaje iz predelave sadja v sadni sok, kis, jabolčnik, sadna žganja in sušenje sadja. V bodoče je cilj projekta še vedno obnova ter oskrba obstoječih nasadov in spodbujanje v predelavo sadja (Gačnik, 2003).

Aktivnosti, ki so se in se še izvajajo s projektom, so zelo široko zastavljene. Zavedajo se, da posamezniki pri tako velikem projektu niso dovolj, zato težijo k sodelovanju z ostalimi partnerji in vsemi, ki imajo podoben interes.

Vsi, ki sodelujejo in ki soustvarjajo projekt OTS se zavedajo in želijo, da se ljudje začnemo zavedati, da so travniški sadovnjaki razpoznavna in nepogrešljiva sestavina podeželske kulture, pomemben habitat in priložnost za trajnostno in ekološko kmetovanje, ki črpa iz tradicije, ohranja identiteto in tudi nove gospodarske priložnosti (Gačnik, 2003).

2.7 NEGA SADNEGA DREVJA V TRAVNIŠKEM SADOVNJAKU

Velik in kakovosten sadež je cilj večine lastnikov travniških sadovnjakov ter da bodo imeli s sadovnjakom čim manj dela. Če človek živi v sožitju z naravo, da spodbuja pestrost habitatov in upošteva nego nasadov od pravilne rezi do organskega gnojenja, vodi to k zelenemu cilju (Perušek, 2003).

Z rezjo dosežemo enakomerno osvetlitev vseh vej na drevesu, redčimo preobilne cvetne nastavke ter spodbujamo ali zaviramo rast drevesa. Posledica pravilne rezi so kakovostni plodovi ter redna rodnost drevesa. V sadjarstvu je rez pomemben tehnološki ukrep.

Pri mladih drevesih želimo vzgojiti 5 - 7 osnovnih ogrodnih vej, ki nosijo sekundarne veje in rodni les. Tako z rastjo drevesa izbiramo najprimernejše veje, ki jih upogibamo pod kotom 45° in jih usmerjamo v prazen prostor. Za travniške sadovnjake je značilno, da se na travniku pase živina, zato je priporočeno, da je deblo visoko vsaj 1,7 m. Pri rezi je najpomembnejše, da dosežemo osvetlitev vseh delov drevesa. Le na osvetljenih delih drevesa se oblikujejo novi cvetni brsti in lepi, zdravi ter obarvani plodovi. Takšni plodovi vsebujejo več hranilnih snovi in se tudi dlje časa skladiščijo (Jeseničnik in sod., 2013).

Čas rezi in intenzivnost vedno prilagodimo cvetnemu nastavku in bujnosti drevesa. Bolj intenzivno režemo v tistih letih, ko imajo drevesa velik cvetni nastavek. V letih, ko cvetnega nastavka ni, režemo minimalno. Zato bi moral vsak sadjar narediti popis svojih nasadov, s katerim bi vodil evidenco o rodnosti dreves. Drevesa z obilnim cvetnim nastavkom intenzivneje režemo spomladi, del preobilnega nastavka pa lahko še v cvetenju in junija (Jeseničnik in sod., 2013).

Spomladanska rez je prvo in najučinkovitejše redčenje preobilnega cvetnega nastavka. Če dreves ne režemo in oskrbujemo, rodijo izmenično vsako drugo leto. V letu obilne rodnosti so plodovi drobni, slabše obarvani in vsebujejo manj hranilnih snovi. Iz takšnih plodov je težko narediti dobre izdelke.

Preden začnemo z rezjo dreves, si najprej ogledamo zdravstveno stanje drevesa in ocenimo rast poganjkov vej (pokončna, povešena), bujnost drevesa (dolžina enoletnih poganjkov), osvetlitev (pregoste veje), rodni nastavek (brsti) in volumen drevesa (Jeseničnik in sod., 2013).

Poleg rezi je pomembna tudi oskrba travniških nasadov s pravilnim gnojenjem na podlagi analize tal. Gnojimo v več obrokih z manjšimi odmerki glede na površino, ki pripada posameznemu drevesu. Pri osnovnem spomladanskem gnojenju uporabimo 4 do 6 kilogramov uležanega hlevskega gnoja na kvadratni meter površine tal pod krošnjo drevesa oziroma 30 – 50 ton uležanega hlevskega gnoja na hektar (Kmetič Škof, 2010).

Za škodljivce na travniških drevesih poskrbimo z ohranjanjem biotske pestrosti in ravnovesja v naravi. V ta namen postavljamo valilnice za ptice, drogove za ptice ujede, domovanja za strigalice in solarne čebele, zavetišča za podlasice in ježe, ohranjamo tudi cvetoče žive meje, kjer se naselijo predatorji (pikapolonice, tančičerice, muhe trepetavke, koristne stenice, bogomoljke ...) (Jeseničnik in sod., 2013).

3 MATERIALI IN METODE DELA

3.1 ANALIZA KLIMATSKIH IN TALNIH RAZMER

Analizirali smo klimatske razmere za Meteorološko postajo Cerkno - Bukovo, za katero smo podatke pridobili iz spletne strani Agencija RS za okolje (ARSO, 2012). Podatke o talnih razmerah pa smo povzeli po knjigi Pokrajine in ljudje (Perko in Orožen Adamič, 1998). Podatke o trenutnem stanju intenzivnih in travniških sadovnjakov v občini Cerkno pa smo pridobili s pogovorom z anketiranci in z Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

3.2 ANKETA

Za vpogled v sedanje stanje in perspektive visokodebelnih travniških nasadov na območju Cerkljanskega smo uporabili anketo. Anketiranje smo izvedli meseca maja 2016. Anketirali smo 33 kmetij, za katere smo podatke dobili na občini Cerkno in za katere smo sami menili, da imajo travniške sadovnjake.

Anketni vprašalnik (Priloga A) z naslovom »Stanje in perspektive travniških sadovnjakov na Cerkljanskem« je sestavljalo 10 vprašanj. Zanimale so nas informacije anketirancev ali so vključeni v ekološko pridelavo, velikost in starost travniškega sadovnjaka, število dreves, ki jih imajo posajene, katere sadne vrste in sorte gojijo, kako oskrbujejo sadovnjake ter v kakšen namen uporabljajo sadje. Prav tako smo želeli ugotoviti ali obnavljajo nasad in ali mislijo v prihodnosti povečati sadovnjak ter ali bi se vključili v skupno trženje sadja in sadnih produktov pod skupnim imenom.

Anketo smo obdelali z metodo opisne statistike. Rezultate ankete smo predstavili grafično.

4 REZULTATI

4.1 ZNAČILNOSTI KMETIJSTVA NA OBMOČJU IDRJE IN CERKNEGA

Pri popisu kmetijstva leta 2010 je bilo ugotovljeno, da skupni delež vseh zemljišč v uporabi v obeh občinah znaša 20.987 ha oz. 37,09 %. Od tega je bilo kmetijskih zemljišč 9.738 ha ali 17,21 %, kmetijskih zemljišč v uporabi pa 7.304 ha ali 12,91 %. Od kmetijskih zemljišč v uporabi je bilo največ trajnih travnikov in pašnikov - kar 7.067 ha ali 12,49 %, sledijo jim njive s 185 ha ali 0,33 % površine in trajni nasadi s skupno 53 ha ali 0,09 % površine. Velik del občin predstavlja gozd, ki ga je bilo po podatkih Statističnega Urada Republike Slovenije leta 2010 kar 10.937 ha ali 19,33 % (Idrijsko ..., 2010).

Kmetijskih zemljišč je na 1000 prebivalcev kar 976 ha. Od tega prevladujejo njive, ki jih je 22 ha na 1000 prebivalcev. Zemljišča posejana z žiti se raztezajo na 2 ha. Glede na velikost kmetijskih zemljišč v uporabi in glede na celotno velikost občine je Idrijsko-Cerkljanska regija nad slovenskim povprečjem (Idrijsko ..., 2010).

Leta 2010 je bilo na Idrijsko-Cerkljanskem 1092 kmetijskih gospodarstev, kar znaša 1,46 % vseh kmetij v Sloveniji. Specializiranih rejcev pašne živine je bilo 744, kar predstavlja 2,49 % na celotnem območju Slovenije. Specializiranih pridelovalcev poljščin je 232, kar predstavlja 1,82 % slovenskih pridelovalcev. Nekaj kmetij se ukvarja s pridelavo rastlinskih pridelkov in živinorejskih produktov, nekaj malega gospodarstev pa se ukvarja z mešano živinorejo. Z vrtnarstvom, perutninarstvom in rejo prašičev se ukvarja zanemarljivo število kmetij. Vzrok je v reliefu, saj bi za farme potrebovali velike površine, česar pa na tem območju ni (Idrijsko ..., 2010).

4.2 KLIMATSKE RAZMERE

Območje občine Cerklje ima zmerno celinsko podnebje zahodne in južne Slovenije, za katero je značilno, da so povprečne temperature najhladnejšega meseca med 0 in -3 °C. Temperatura najtoplejšega meseca je v povprečju med 15 in 20 °C. Meseca aprila so povprečne temperature manjše kot v oktobru.

Cerkljansko območje ima submediteranski padavinski režim, kjer je povprečna letna količina padavin med 1300 in 2800 mm. Zmernocelinsko podnebje zahodne in južne Slovenije izstopa po namočenosti, glede na ostale podtipe zmernocelinskega podnebja. Vzrok za to je alpsko dinarska pregrada in vlažne zračne mase, ki večinoma prihajajo v Slovenijo iz zahodne in jugozahodne smeri (Ogrin, 1996).

4.2.1 Temperatura

Na ozemlju občine Cerkno so povprečne letne temperature zraka od 4 do 12 °C.

V dolini, kjer teče reka Idrijca je povprečje letnih temperatur največje zaradi vpliva submediteranskega podnebja, ki se širi po Soči in Idrijci. Povprečne letne temperature so med 10 in 12 °C. Naselje Novaki nad Cerknem izstopa glede temperatur. Gre za termalni pas na prisojnih pobočjih med 600 in 800 m nadmorske višine, kjer je povprečna letna temperatura 8,3 °C. To je za stopinjo več kot v 200 m nižjih Žireh v dolini. Takšna razlika je zaradi inverzije in z njo povezanim termalnim pasom (Perko in Orožen Adamič, 1998).

4.2.2 Padavine

Na Cerkljanskem velja submediteranski padavinski režim, ki je značilen za zmerno celinsko podnebje (Ogrin, 1996). Jesenski meseci in na prehodu pomladi v poletje je glavni padavinski višek. Julija in avgusta in na prehodu zime v pomlad je padavin najmanj.

Lega, kjer leži cerkljanska občina, je odločilna za količino padavin. Okolica Porezna, ki je na 1632 m nadmorske višine je zaradi orografskih pregrad najbolj namočena. Na okoli 800 metrov nadmorske višine je povprečna letna količina padavin 1800 mm, doline pa prejmejo okoli 1600 mm letnih padavin (Perko in Orožen Adamič, 1998)

4.3 TLA

Za cerkljansko območje je značilen prehodni hribovski svet, v katerem je zastopana predalpska in dinarska zgradba terena. Na oblikovanost reliefa vplivajo Idrijska, Cerkljanska in Krnska tektonska prelomnica ter pestra geološka podlaga, v kateri prevladujejo triadne plasti (Mavri, 2007).

Vsa agrarna naselja na Cerkljanskem so raztresena po prisojnih terasah in grebenih, izjemi sta Cerkno in Zapoška soteska s strmimi bregovi (Polajnar, 1960).

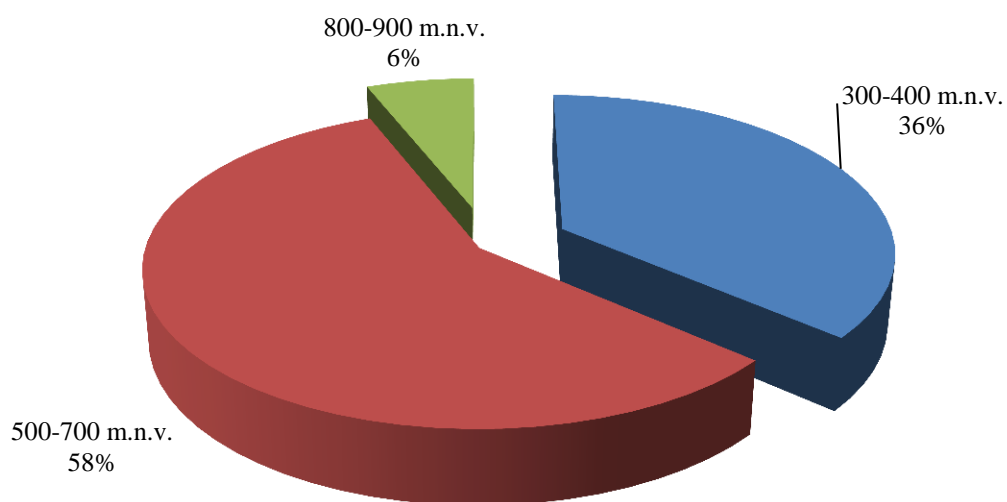
Pobočja, ki ležijo na višini med 500 in 700 m nad dolinami prehajajo v široke terase, na katerih so nastali sedanji zaselki: Police, Ravne, Poče, Zakriž, Gorje Labinje, Otalež, Planina. Teraso so izkrčene za kmetijsko rabo. Reliefne oblike so v teh naseljih dokaj umirjene, saj tukaj prevladujejo kamine kot so peščenjaki, skrilavci ter konglomerati z apnenci (Mavri, 2007).

Tla, ki so se razvila na dolomitu, apnencu in skrilavcu, so ugodnejša. Taka tla so na severnih pobočjih pod Cerkljansko Babo, med Cerknim in Dolenjimi Novaki. Na južnih

pobočjih na dolomitni podlagi so nakloni večji, zaradi mezoklime pa so tla in rastlinje revnejše (Mavri, 2007).

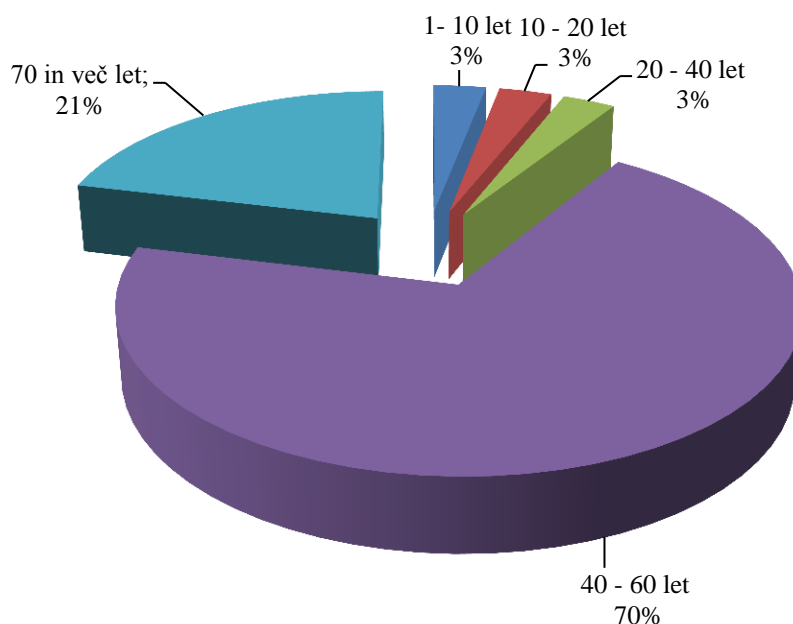
4.4 REZULTATI ANKETE

Maja 2016 smo izvedli anketo na kmetijah, ki imajo travniške nasade.

Slika 4: Anketiranci po nadmorski višini kmetij, n = 33; Cerkljansko, 2016

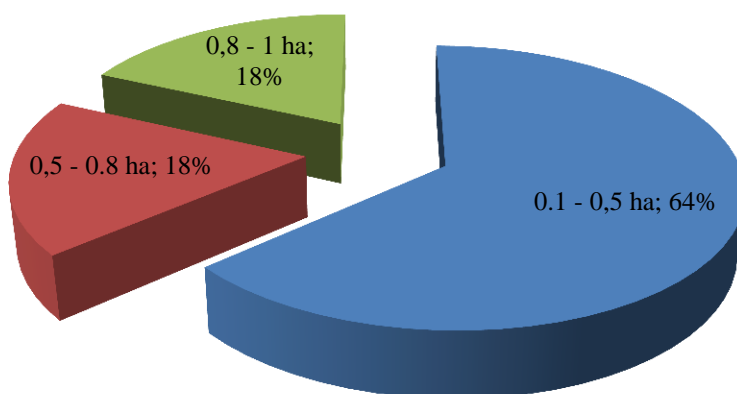
Večina kmetij se nahaja na višini med 500 in 700 m nadmorske višine (slika 4) in sončni legi, kar je značilno za cerkljansko območje.

Slika 5: Anketiranci po starosti njihovega sadovnjaka, n = 33; Cerčno, 2016

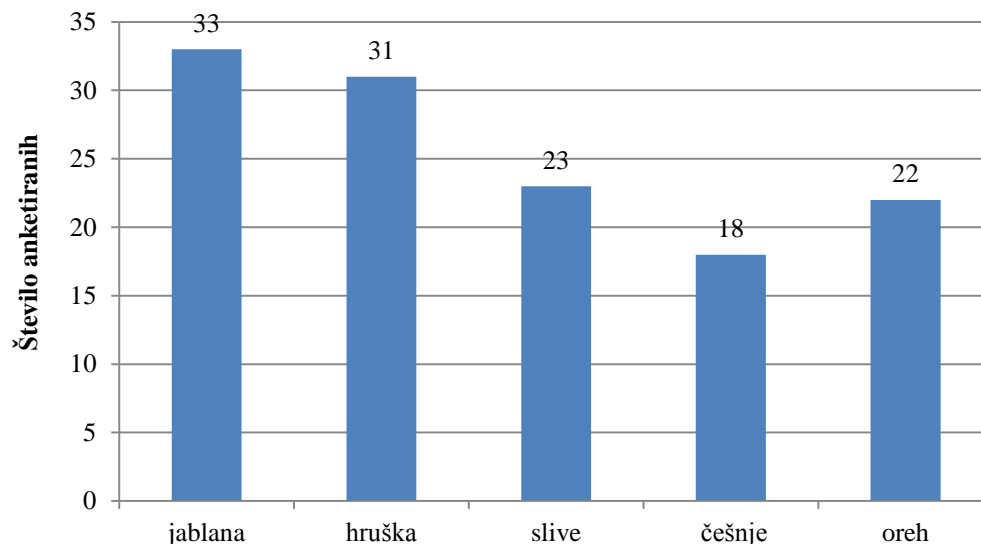
Na območju Cerkljanskega prevladujejo sadovnjaki, ki so stari med 40 in 60 let (slika 5). Posamezne hruške v sadovnjaku so stare tudi več kot 100 let.

Med letoma 1953 in 1956 se je število sadnih dreves znatno povečalo, saj so bile cene za odlična cerkljanska jabolka vedno zelo visoke, zato so ekonomske razmere dajale vse možnosti za razvoj sadjarstva (Polajnar, 1960).

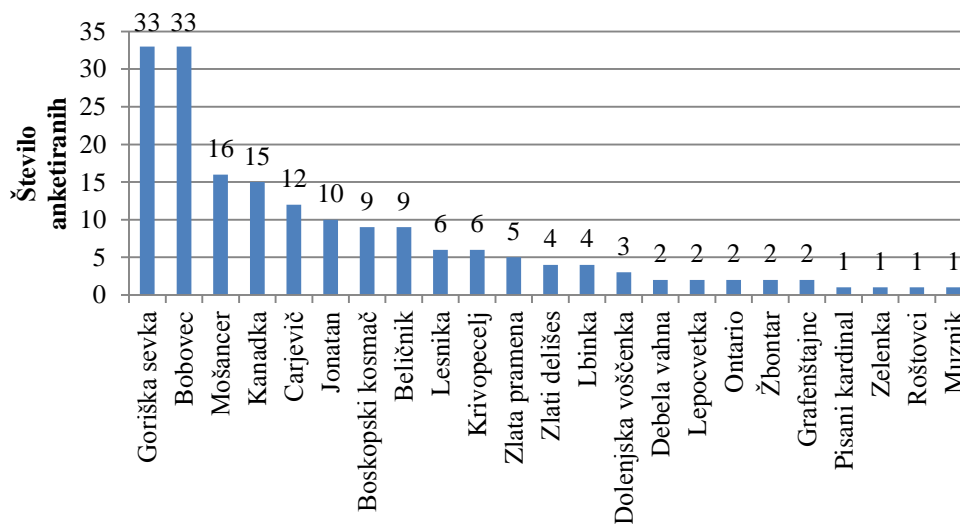
Slika 6: Anketiranci po velikosti travniških nasadov, n = 33; Cerčno, 2016

Največ anketiranih (64 %) ima velikost travniških nasadov med 0,1 – 0,5 ha (slika 6). Med anketiranci so tudi trije, ki imajo poleg travniškega nasada tudi intenzivni nasad.

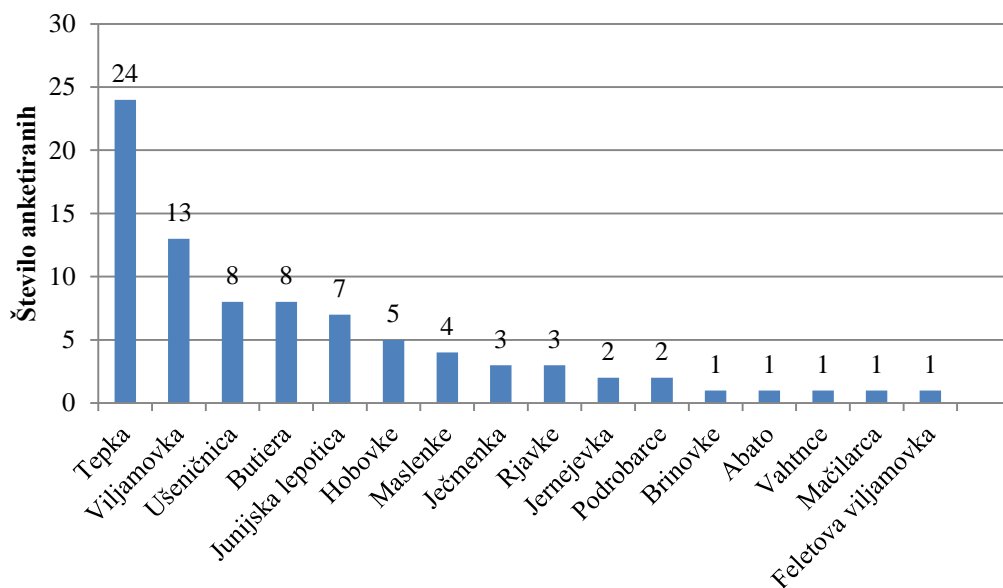
Slika 7: Anketiranci po zastopanosti sadnih vrst v njihovem sadovnjaku, n = 33; Cerčno, 2016

Anketirance smo spraševali, katere sadne vrste imajo posajene v sadovnjaku. Iz slike 7 je razvidno, da imajo vsi anketiranci v nasadu jabolane, sledijo jim hruške, slive, orehi in češnje.

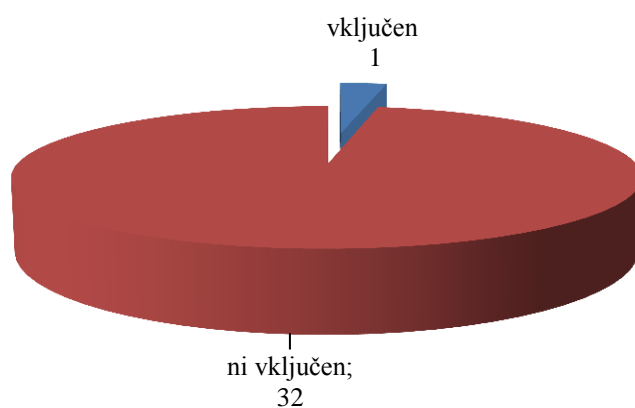
Slika 8: Anketiranci po sortah jablan, ki jih gojijo v travniškem nasadu, n = 33; Cerčno, 2016

Prav vsi anketiranci imajo v nasadu sorti 'Goriška sevka' in 'Bobovec' (slika 8). Sledijo pa jim ostale sorte jablan, med katerimi so tudi sorte z lokalnimi imeni.

Slika 9: Anketiranci po sortah hrušk, ki jih gojijo v travniškem nasadu, n = 33; Cerčno, 2016

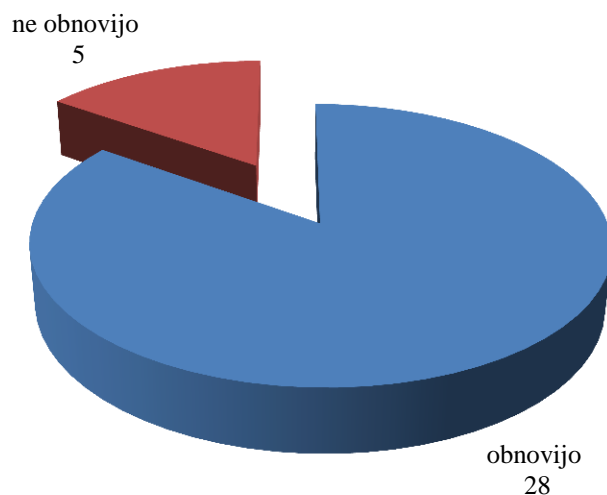
Najbolj zastopana sorta hrušk v nasadu je 'Tepka' sledijo ji 'Viljamovka', 'Ušeničnica', 'Butiera', 'Junjska lepotica', 'Hobovka' in druge sorte hrušk, ki imajo lokalna imena (slika 9). Po pogovoru z anketiranci so le-ti mnenja, da ima vsako naselje svoje ime za isto sorto hruške.

Slika 10: Anketirani po vključenosti travniških nasadov v ekološko pridelavo, n = 33; Cerčno, 2016

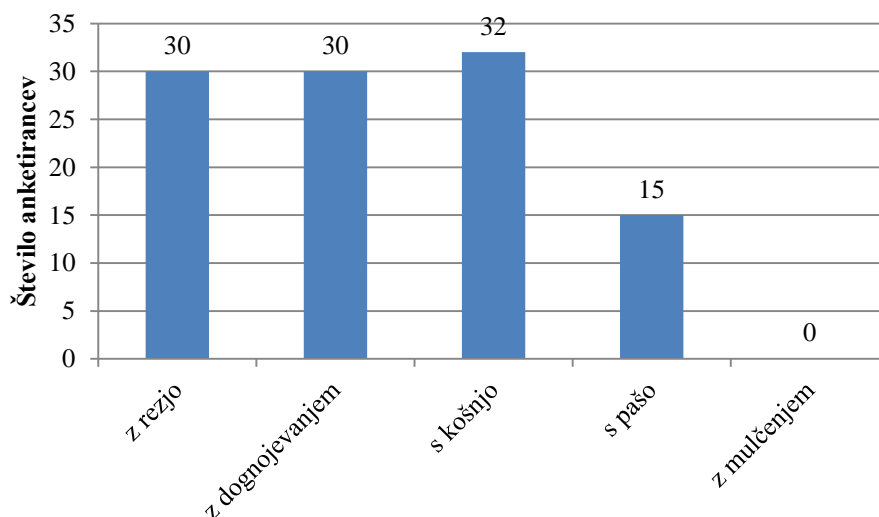
Kot je razvidno iz slike 10, je samo eden od anketirancev vključen v ekološko pridelavo. Po pogovoru nobeden od anketirancev ne uporablja fitofarmaceutskih sredstev. Večino ekoloških kmetij na Cerkljanskem je živinorejsko usmerjenih. Sadjarstvo, vrtnarstvo in

poljedelstvo so slabše zastopani, čeprav je povpraševanje potrošnikov usmerjeno predvsem po ekološki zelenjavi in sadju.

Slika 11: Anketirani o obnovi oziroma nadomestitvi posušenih dreves v nasadu, n = 33; Cerčno, 2016

Na vprašanje, ali so v zadnjem času posadili oz. nadomestili kakšno novo drevo, je 28 anketirancev odgovorilo pritrdilno, 5 anketirancev pa ni posadilo nobenega novega drevesa, vendar je število propadlih dreves veliko večje kot novo posajenih (slika 11). Na treh kmetijah vsako propadlo drevo nadomestijo z novim.

Slika 12: Anketirani o načinu oskrbe travniškega sadovnjaka, n = 33; Cerčno, 2016

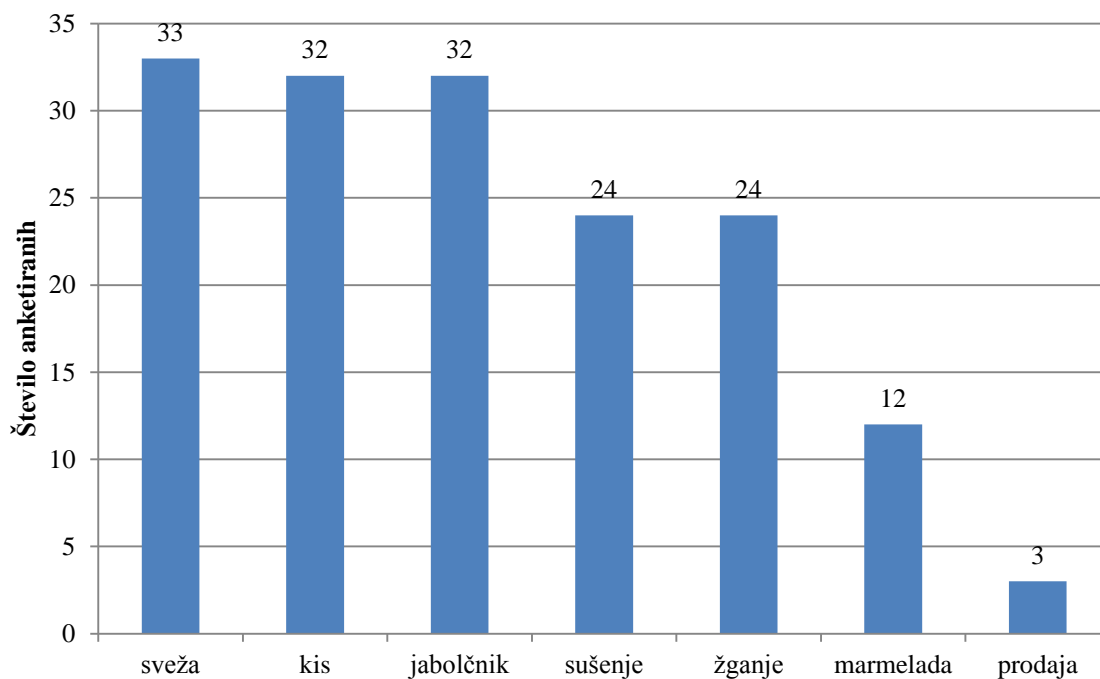
Anketiranci za svoja drevesa skrbijo s košnjo, z dognojevanjem in rezjo, nekateri pa tudi s pašo med letom (slika 12). Za gnojenje uporabljajo hlevski gnoj, nekateri tudi gnojnico,

prav nihče ne uporablja mineralnih gnojil. Glede na videno stanje bi večina dreves potrebovala oživitveno rez.

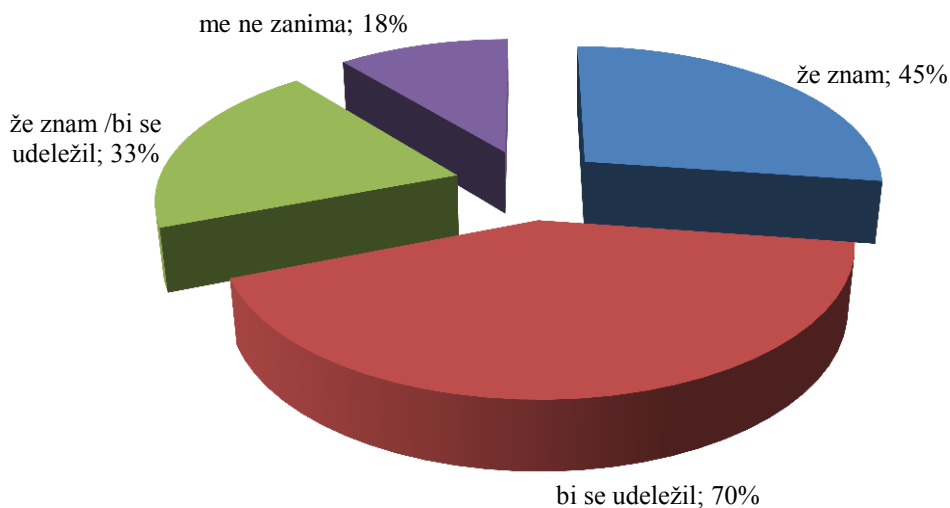
Slika 13: Anketirani o želji po povečanju njihovega nasada, n = 33; Cerčno, 2016

Na vprašanje, ali bodo kdaj povečali sadovnjak, so vsi razen enega anketiranca odgovorili nikalno (slika 13).

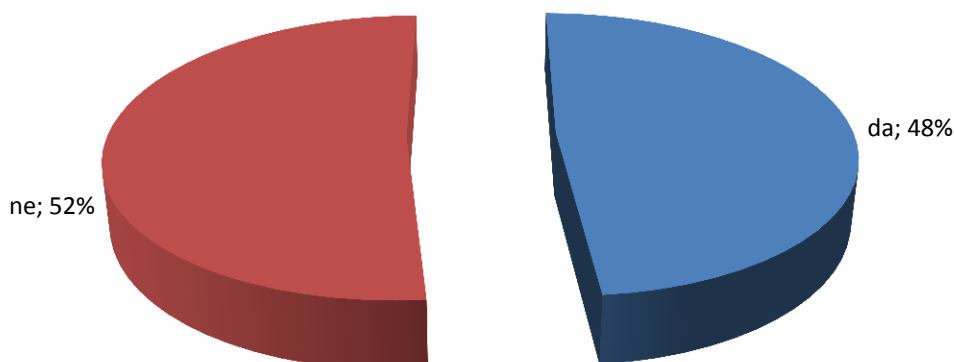
Slika 14: Anketirani po načinu uporabe oz. predelave sadja, n = 33; Cerčno, 2016

Poleg sveže uporabe večina anketirancev jabolka predela v kis in jabolčnik (slika 14). Veliko sadja predelajo tudi v krlje – suho sadje in v žganje. Trije od anketirancev uporabljajo jabolka in njene produkte tudi za prodajo.

Slika 15: Anketirani o udeležbi na delavnicah o gojitveni in oživitveni rezi sadnega drevja, n = 33; Cerčno, 2016

Na vprašanje, ali bi se udeležili delavnice o gojitveni rezi in prikazu oživitvene rezi sadnega drevja je 70 % anketirancev odgovorilo, da bi se udeležili delavnice (slika 15). Od 45 % anketirancev, ki so odgovorili, da že znajo, bi se 33 % anketirancev delavnice ponovno udeležilo. Šest anketirancev se delavnice ne bi udeležilo.

Slika 16: Anketirani o želji po skupnem trženju, n = 33; Cerčno, 2016

Na vprašanje, ali bi se vključili v skupno trženje sadja in sadnih produktov pod skupnim imenom, je 52 % odgovorilo nikalno, 48 % pa bi se vključili v skupno trženje (slika 16).

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

Zaradi prepletanja različnih podnebnih vplivov in ugodne pedološke danosti ima Slovenija idealne razmere za pridelavo sadja. Sadjarstvo je v Sloveniji ena pomembnih kmetijskih panog, za katero je značilno gojenje veliko različnih vrst in sort sadja. Travniški sadovnjaki prispevajo k oblikovanju slovenske krajine, kjer lahko spomladi po hribih občudujemo cvetoča visokodebelna drevesa. Marsikaterega turista ti lepi nasadi navdušijo in že zaradi tega bi nam morali biti v ponos.

5.1.1 Možnosti razvoja sadjarstva

Cerkljanska občina ima dobre razmere za razvoj sadjarstva tako v višinskem, kot v dolinskem svetu. V cerkljanski občini gojijo skupno 7788 sadnih dreves. Vendar podatki ne odražajo dejanskega stanja v naravi, saj nosilec na podlagi 4. odstavka 19. člena Pravilnika o registru kmetijskih gospodarstev (UL RS, 73/14) ni potrebno sporočiti podatke o številu sadnih dreves, če ne uveljavljajo ukrepov kmetijske politike.

Visokodebelna drevesa, ki so za Cerkljansko znana, so sadile že generacije naših staršev. Že iz 19. stoletja je znano, da so na tem območju spodbujali ljudi k sadjarki dejavnosti (Štucin, 2011). Zato v Cerknem praktično ni kmetije, ki ne bi imela na svojem posestvu posajeno vsaj eno visokodebelno sadno drevo. Sadje imajo večinoma kmetje za lastno uporabo. Predelajo ga v kis, jabolčni sok, krljje in žganje. Sadna drevesa so stara že več desetletij in so nepopolno oskrbovana, pri nekaterih pa celo neoskrbovana. To se seveda pozna na plodovih, ki so drobni in brez prave barve. Stara drevesa bi bilo potrebno pravilno oskrbovati z rezjo in gnojenjem, drevesa, ki so v zelo slabem stanju, pa nadomestiti z novimi. Tako bi lahko popolnoma izkoristili tudi razmere, ki nam jih ponuja narava sama.

Da bi se sadjarstvo na Cerkljanskem uspešno nadaljevalo, bi bilo potrebno kmete, ki imajo v lasti travniške sadovnjake, navdušiti, izobraziti in jih ponovno ozavestiti, da so travniški sadovnjaki del naše tradicije, pomemben habitat, ki daje priložnost za trajnostno in ekološko pridelavo sadja. Potrebno bi bilo izobraziti tudi mladino in to preko krožkov ter delavnic, na katerih bi izdelovali gnezdilnice, opazovali ptice v krošnjah dreves. Prikazati bi jim bilo potrebno rez in sajenje sadnih dreves. Izobraziti bi bilo potrebno tudi ostalo javnost.

Problem pri širjenju sadjarstva v Cerkljanski občini je razdrobljenost posestev in relief, ki je ponekod izredno strm.

5.1.2 Talne in klimatske razmere

Klimatske razmere omogočajo ukvarjanje s sadjarstvom, saj velja submediteranski padavinski režim, ki je značilen za zmernocelinsko podnebje. Jesenski meseci in v prehodu iz pomladi v poletje je glavni padavinski višek. Najmanj padavin je julija in avgusta ter na prehodu zime v pomlad. Povprečne letne temperature so med 4 in 12 °C. Povprečna količina padavin je med 1300 in 2800 mm.

5.1.3 Razvoj sadjarstva ob upoštevanju človeškega potenciala

Občina Cerkno daje velik poudarek razvoju turizma. V bližini je smučišče Črni Vrh nad Cerknem, ki privablja veliko turistov v celem letu. Ostale znamenitosti v Cerknem, ki privabljajo turiste so Divje babe, kjer so našli neandertalčevo piščal, Partizanska bolnica Franija, cerkljanska pustna laufarija in druge naravne lepote. Ti podatki so vzpodbudni za pridelovalce sadja, saj bi lahko veliko sadnih produktov tržili turistom in drugim obiskovalcem občine. Ogromno bi se dalo narediti tudi na promoci sadja, ki je pridelano na cerkljanskem.

5.1.4 Stanje travniških sadovnjakov

Na Cerkljanskem je 64,48 ha ekstenzivnih in 1,15 ha intenzivnih sadovnjakov. Z anketo smo želeli ugotoviti, stanje in perspektive travniških sadovnjakov. Rezultati ankete so pokazali, da se večina kmetij nahaja na nadmorski višini med 500 in 700 m, kar je značilno za cerkljansko območje. Sadovnjaki so po večini veliki med 0,1 in 0,5 ha. Največ dreves v travniških sadovnjakov je starih med 40 in 60 let. Najbolj zastopane sadne vrste so jablane, sledijo jim hruške, slive, orehi in češnje. Prav na vsaki anketirani kmetiji imajo posajena drevesa sort 'Goriško sevka' in 'Bobovec'. Od hrušk je najbolj zastopana 'Tepka', sledijo ji 'Viljamovka', 'Ušeničnica', 'Butiera' in druge sorte. Od anketiranih je samo eden vključen v ekološko pridelavo. Sadje najpogosteje predelajo v kis, jabolčni sok, krlje in žganje. Nekaj se ga predela tudi v marmelade in drugo. Večinoma imajo izdelke za lastno uporabo, le nekaj kmetov pa sadje tudi trži. Rez opravljajo vsako leto ali vsako drugo leto, vendar bi kar veliko dreves potrebovalo oživitveno rez. Sadovnjake večinoma ohranjajo in oskrbujejo saj so drevesa posadili že njihovi predniki. Samo eden od anketirancev pa namerava povečati sadovnjak, ostali anketiranci so odgovorili, da imajo dovolj za lastno uporabo. Odgovori glede obnove sadovnjakov sicer niso slabi; od 33 anketirancev jih je v zadnjih letih kar 28 posadilo kako novo drevo. Vendar pa je število propadlih dreves še vedno večje kot na novo posajenih. Vzpodbudno je, da bi se veliko anketirancev udeležilo delavnice rezi, žal pa v trženju ne vidijo perspektive in smatrajo, da se jim ne izplača, saj je večino anketirancev zaposlenih in jim je trženje sadja drugotnega pomena.

5.2 SKLEPI

Na podlagi analize naravnih razmer za sadjarstvo na cerkljanskem območju in rezultatov ankete smo prišli do naslednjih ugotovitev:

- občina Cerčno je s svojo klimo in talnimi razmerami primerna za širitev travniških sadovnjakov;
- sadno drevje anketirani gojijo za lastne potrebe za svežo uporabo in predelavo;
- na Cerkljanskem območju je večina sadnih dreves starih med 40 in 60 let, nekatera drevesa pa so potrebne obnove;
- sadje anketirani večinoma pridelajo v kis, jabolčni sok, krlhje in žganje;
- lastniki sadovnjakov se ne odločajo za temeljito obnovo sadovnjakov. Večina lastnikov kmetij ima redno zaposlitev in je to njihov primarni vir dohodkov ali pa so lastniki kmetij starejši. Sadovnjake imajo, ker so jih posadili njihovi predniki;
- na tako majhnem območju je veliko različnih lokalnih imen za določeno sorto jabolk in hrušk;
- potrebno bi bilo izvesti veliko pogovorov in vzpodbuditi kmete, sploh s strani občine Cerčno, da bi jih animirali in vzpodbudili, da so travniški sadovnjaki del naše tradicije, pomemben habitat, ki daje priložnost za dodaten zaslužek na kmetiji;
- večina lastnikov sadovnjakov ni vključenih v ekološko pridelavo sadja. Kmete bi bilo potrebno seznaniti z ekološkim načinom pridelave sadja in jih vzpodbuditi, da se vključijo v kontrolo ekološke pridelave;
- občina Cerčno ima zelo dobre možnosti trženja pridelanega in predelanega sadja, predvsem v povezavi s turizmom;
- pametno bi bilo ohraniti čim več travniških nasadov, ki ohranjajo kulturno krajino, so domovanje številnim ogroženim živalim in rastlinam, v njih ohranjamo stare sorte in na ekološki način lahko pridelamo zdravo in varno sadje.

6 POVZETEK

Občina Cerkno ima ugodne naravne danosti za gojenje sadja. Cilj diplomskega dela je bil ugotoviti stanje in perspektive travniških sadovnjakov v občini Cerkno. Trenutno stanje ekstenzivnih sadovnjakov je 64,68 ha, intenzivnih pa le 1,15 ha.

Občina Cerkno, daje velik poudarek na razvoj turizma, zato bi bilo dobro sodelovanje občine z lokalnimi pridelovalci sadja. To bi bila vzpodbuda, da bi se kmetje intenzivneje ukvarjali s pridelavo in predelavo sadja v kakovostne produkte.

Dobro bi bilo, da bi tržili pod skupnim imenom in si s tem zagotovili lažjo prodajo.

Za vpogled v sedanje stanje in perspektive visokodebelnih travniških nasadov na območju cerkljanskega smo uporabili anketo. Anketirali smo 33 kmetij. Lastnikom travniških sadovnjakov smo zastavili 10 vprašanj in podvprašanja. Rezultati ankete povedo, da je večino sadnega drevja stara med 40 in 60 let. V sadovnjakih prevladujejo jabolane sledijo jim hruške, slive, orehi in češnje. Večina kmetov ima izdelke za lastno uporabo, le nekaj kmetov pa sadje tudi trži. Sadje uporabljajo za svežo uporabo in predelavo v različne produkte (kis, sok, žganje in kot sušeno sadje).

Da bi se sadjarstvo na Cerkljanskem razvijalo, bi bilo potrebno kmete, ki imajo v lasti travniške sadovnjake navdušiti, izobraziti in jih ponovno ozavestiti, da so travniški sadovnjaki del naše tradicije, pomemben habitat, ki daje priložnost za trajnostno in ekološko pridelavo sadja.

7 VIRI

ARSO. 2016. Agencija Republike Slovenije za okolje.

<http://www.arso.si/> (19. 4. 2016)

Brence A. 2009. Možnost ekološke pridelave jabolk v hribovitem območju. V: Slovenska razstava sadja 2009. Nova Gorica, KGZS Zavod, 30-32

Gačnik J. 2003. Oživitev travniških sadovnjakov in sadnih vrtov Slovenije. Sodobno kmetijstvo, 11-12: 24-25

Gačnik, J. 2009. Travniški sadovnjaki in povezava z živinorejo. V: Slovenska razstava sadja 2009. Nova Gorica, KGZS Zavod, 42-23

Godec B. 2006. Jablanove sorte travniških sadovnjakov. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije: 57 str.

Idrijsko - Cerkljanska razvojna agencija d.o.o. 2010. Značilnost Idrijsko- Cerkljanskega podeželja. Statistične informacije.

<http://www.icra.si/index.php?id=24> (19. 4. 2016)

Jeseničnik J., Koprivnikar S., Sekavčnik T., Brunšek K., Gačnik J., Skrivarnik M., Vaukan M. 2013. Travniško sadje: Sorte, pridelava in predelava. Mislinja, Kmetijska založba d.o.o., Občina Mislinja: 172 str.

Kmetič Škof T. 2010. Oživljanje travniških sadovnjakov. Zelena dežela, 87: 6-9

<http://www.kgzs.si/Portals/0/Dokumenti/glasilo/ZD87w.pdf> (19. 4. 2016)

Mavri M. 2007. Razvoj turistične dejavnosti v občini Cerklje. Diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo: 260 str.

Ogrin D. 1996. Podnebni tipi v Sloveniji. Geografski vestnik, 68: 39-56

Perko D. Orožen Adamič M. 1998. Slovenija: pokrajina in ljudje. Ljubljana, Mladinska knjiga: 735 str.

Perušek M. 2003. Travniški sadovnjaki. Svet ptic, 9, 3: 12-15

http://cdn.ptice.si/ptice/2014/wp-content/uploads/2014/04/sp_2003_0903.pdf
(19.4.2016)

Polajnar S. 1960. Agrarno geografske značilnosti Cerkljanskega hribovja. Geografski vestnik, 32: 183-189

http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/2_Pred1999/GV_3201_183_190.pdf

(19. 4. 2016)

Pravilnik o registru kmetijskih gospodarstev. 2014. Ur. l. RS, št.73/14

Štucin A. 2011. Kraji in ljudje pod Poreznom: sprehod skozi cerkljansko preteklost. Cerčno, Mestni muzej - muzej za Idrijsko in Cerkljansko: 302 str.

Travniški sadovnjaki. Projekt IPA »Od vijeglave do soka«.2012. Javni zavod Kozjanski park, Javna ustanova Nacionalni park Risnjak, Javni zavod Krajinski park Kolpa: 4 str. (zloženka)

ZAHVALA

Posebno se zahvaljujemo mentorici prof. dr. Metki HUDINA za vzpodbudo in pomoč pri pisanju mojega diplomskega dela.

Zahvala gre prof. dr. Gregorju OSTERCU in prof. dr. Zlati LUTHAR ter dr. Karmen STOPAR za pregled diplomskega dela.

Hvala gre mami in sestri za podporo, zaupanje ter številne usluge, ki sta mi jih nudili med študijem in pisanjem diplomskega dela.

PRILOGA A

Anketa

V svoji diplomskem delu z naslovom **STANJE IN PERSPEKTIVE TRAVNIŠKIH SADOVNJAKOV NA CERKLJANSKEM**, delam raziskavo o travniških nasadih na našem območju, zato Vas vljudno prosim za sodelovanje.

Bojan TROHA

1. Splošni podatki kmetije:

- Kmetija (domače ime in vas):

- Velikost, nadmorska višina:

- Lega:

2. Velikost in starost travniškega nasada:

3. Število dreves:

4. Vrste sadnega drevja:

5. Sorte sadnega drevja:

6. Ali ste vključeni v ekološko pridelavo?

a) DA

b) NE

7. Obnova nasada:

- Ali ste v zadnjem času posadili kakšna nova drevesa?

a) DA

b) NE

Če DA, koliko dreves?

- Kako oskrbujete sadovnjak?

- z rezjo,
- z dognojevanjem,
- s košnjo,
- s pašo med letom,
- z mulčenjem,
- drugo

- Ali drevesa v sadovnjaku režete?

a) vsako leto

b) vsako drugo leto

c) nič

- Kolikokrat na leto gnojite?

a) enkrat na leto

b) večkrat na leto

c) vsako drugo leto

d) nič

- Kakšno gnojilo uporabljate?

a) hlevski gnoj

b) gnojnica

c) kokošji gnoj

d) mineralno gnojilo

e) drugo

- Ali mislite v prihodnosti povečati sadovnjak?

a) DA

b) NE

8. Uporaba sadnega drevja in sadja (sveža poraba, predelava...):

9. Ali bi se udeležili delavnice o gojitveni rezi in prikazu oživitvene rezi sadnega drevja?

- a. že znam,
- b. bi se udeležil,
- c. me ne zanima.

10. Ali bi se vključili v skupno trženje sadja in sadnih produktov pod skupnim imenom?

- a) DA
- b) NE